

УДК 371.13:504 (008)
DOI: 10.24144/2524-0609.2024.54.28-31

Гасанова Лейла Ілгарівна

аспірантка

кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна
ilharivna@gmail.com
<http://orcid.org/0009-0002-7019-7155>

СТАН ДОСЛІДЖУВАНOSTІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. Мета статті: вивчення стану досліджуваності проблеми соціально-емоційного навчання (СЕН) як ефективної практики розвитку навичок ХХІ століття, узагальнення результатів реалізації української освітньої реформи НУШ. Методи дослідження: теоретичні, а саме: аналіз і синтез теоретичних, науково-методичних, психолого-педагогічних та соціологічних джерел для осмислення: основних підходів до розвитку навичок ХХІ століття серед учнів в закладах загальної середньої освіти, факторів та умов формування соціальної активності та відповідальних випускників шкіл; цінності СЕН як практики формування м'яких навичок. Репрезентовано результати дослідження проблеми СЕН. Обґрунтовано необхідність впровадження СЕН в систему української освіти, як ефективну практику розвитку «м'яких навичок» в умовах сучасних викликів реформи освіти в Україні, а саме Нової української школи (НУШ). Проаналізовано, що в контексті реалізації освітньої реформи НУШ СЕН виступає як інструмент ефективної реалізації із забезпечення формування здорового способу життя, налагодження соціальних зв'язків, розширення духовних принципів, підвищення емоційної грамотності, сприяє навчанню впродовж життя.

Ключові слова: соціально-емоційне навчання, реформа освіти, емоційний інтелект, Нова українська школа, учні.

Вступ. Внаслідок економічних, політичних, соціальних змін українське вчителство вже понад 20 років потребувало значної реформи освіти, збройна агресія росії з 2014 року та довготривалий карантин через вірус COVID-19 посилили необхідність переглянути зміст та структуру навчальних програм, а головне акцентувати увагу на так званих «м'яких навичках» (soft skills). Навички ХХІ століття, а саме: творчість, креативність, вміння брати на себе відповідальність та працювати в команді, розуміння власних емоцій та емоцій іншої людини – все це сукупність необхідних якостей індивіда в умовах глобального інформаційного простору.

Школа має відповідати сучасним вимогам суспільства. Сьогодні під час розквіту інформаційної епохи учням слід розвивати не лише загальні навички і знання, але і критичне мислення, гнучкість, новаторство і т.д. Є необхідність у включенні до освітньої програми шкіл компонентів розвитку соціально-емоційних навичок [1, с.6]. Соціально-емоційне навчання (social and emotional learning) – це невід'ємна частина глобальної освіти, яка допомагає дітям бути успішними не лише в школі, але і в майбутній кар'єрі та житті загалом [9].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Україна довгий час застосовувала пострадянський підхід до навчання, де головною метою було не формування лідерської, творчої, креативної позиції школяра, а зростання професіоналів орієнтованих на старанне виконання поставлених цілей. Поняття «м'які навички» в освітньому просторі України не корелювалися із академічними знаннями та навчальною діяльністю. Тому спочатку докорінно реформувалася система освіти, відповідно в 2016 році відбулося впровадження Нової української школи (НУШ), яка має на меті всебічний розвиток дитини, включаючи інтелектуальну, фізичну, емоційну, соціальні та духовні сфери та спонукає до навчання впродовж життя. Соціально-емоційне

навчання (СЕН) лише підсилює позитивний вплив концепції НУШ на становлення та розвиток учнів. На законодавчому рівні також відбулися зміни, які враховували соціальну потребу розвитку в учнів навичок ХХІ століття, а саме: Закон «Про освіту» (2017), Закон України «Про загальну середню освіту» (2019), Державний стандарт початкової освіти (2018), Державний стандарт базової середньої освіти (2020), Професійні стандарти за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель із початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020), «Професійний стандарт керівника (директора) закладу загальної середньої освіти» (2021) тощо [6, с.44].

Мета статті: вивчення стану досліджуваності проблеми СЕН як ефективної практики розвитку навичок ХХІ століття, які є ключовим компонентом формування здорової особистості та суспільства загалом; узагальнення результатів реалізації української освітньої реформи НУШ. **Методи дослідження:** теоретичні, а саме аналіз і синтез теоретичних, науково-методичних, психолого-педагогічних та соціологічних джерел для осмислення – основних підходів до розвитку навичок ХХІ століття серед учнів в закладах загальної середньої освіти; факторів та умов формування соціальної активності та відповідальних випускників шкіл; цінності СЕН як практики формування м'яких навичок.

Виклад основного матеріалу. Питання СЕН досліджували Гарвардський та Стенфордський університети. За їх даними, всього 15% професійного успіху випускників забезпечується рівнем кваліфікаційних навичок, тоді як інші 85% – це соціально-емоційні навички [3].

З 1990-х років СЕН стало ключовою частиною освіти завдяки інноваційній навчальній програмі для дошкільнят та школярів міжнародної наукової команди Університету Еморі. Підґрунтям програми стали праці Д.Гоулмана «Емоційний інтелект» та

заклики Далай-лами XIV до миру, духовності, моральності, формування культури на базі порозуміння, співпереживання та усвідомлення себе частинкою великої родини однієї планети [6, с.44].

Вперше поняття «емоційний інтелект» ввели психологи Дж.Маєр та П.Саловей в 1990 році. В своїх працях вони стверджували, що життєвий успіх людини не залежить від інтелектуальних здібностей чи ерудиції. Саме розуміння емоцій, вміння спілкуватися, співпереживати, працювати в команді допомагають людині швидше досягати поставлених цілей. Ці якості отримали термін «емоційний інтелект».

Надихнувшись працями Дж.Маєра та П.Саловея та духовними міркуваннями Далай-лами XIV, американський психолог Д.Гоулман 1995 року опублікував працю «Емоційний інтелект», в якій вперше акцентував увагу та здатність емоційної грамотності позитивно впливати на усі сфери життя. Автор аргументовано доводить, що засвоєння учнями академічних знань залежить від стосунків у класі, психологічного комфорту дитини, вміння працювати в команді та критично мислити.

Оскільки школа має вагомe значення у розвитку дитини та особистості загалом науковці Університету

Еморі створили програму, яка допомагає забезпечити формування в учнів соціально-емоційних навичок, що включають п'ять ключових компетенцій: самоусвідомлення (self-awareness), самоуправління (self-management), здатність відповідати за свої рішення (responsible decision making), соціальне усвідомлення (social awareness) та уміння підтримувати стосунки з оточуючими (relationship skills) [5, с.188]. Цей підхід до навчання повністю відрізняється від традиційної форми навчання, в якій найважливішим методом є дидактика та засвоєння академічних знань. Програма Університету Еморі почала активно впроваджуватися у школах. Вже у 2002 році команда UNESCO оголосила про всесвітню популяризацію СЕН та вказала міністрам освіти 140 країн світу ключові компетентності СЕН [4, с.10].

Освітня програма включення СЕН реалізується на трьох рівнях та у трьох вимірах, кожен з яких тісно переплітаються один з одним та забезпечують безперервне та ефективне впровадження СЕН. Рис.1 демонструє зв'язок всіх компонентів СЕН: усвідомленість, співпереживання, залученість через призму особистісної, соціальної та системної сфер СЕН [2, с.11].

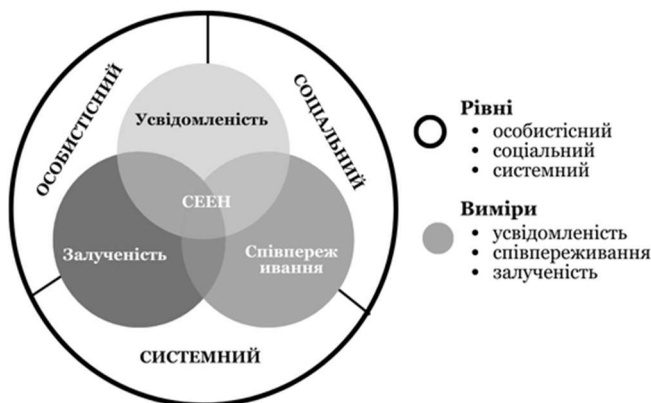

Рис.1 Рівні та виміри програми СЕЕН

Сьогодні концепція соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН) об'єднує 6 континентів, 144 країни, 250 000 освітян. Програма реалізується для 6 мільйонів учнів на 22 мовах світу [11].

За ініціативи громадської організації «EdCamp Ukraine» та відповідно наказу Міністерства освіти і науки України у 2019 році стартував Всеукраїнський експеримент впровадження програми СЕЕН в загальноосвітніх закладах із 23 областей, в якому взяли участь близько 5000 учнів, 450 педагогів із 26 шкіл. О.Елькін та ін. розкривають головну мету, принципи, етапи та педагогічну модель СЕЕН [3].

У 2021 році за ініціативи ГО «Інститут лідерства, інновацій та розвитку», партнерів ГО «ЕдКемп Україна», ГО «Інститут розвитку освіти», ГО «Ре:Освіта», Інституту вищої освіти НАПН України, Київського університету імені Бориса Грінченка, Українського центру оцінювання якості освіти було проведено аналітичне дослідження [1], в якому представлено стан впровадження СЕН у рамках НУШ. До СЕН входять: спроможність долати соціальні та економічні виклики; змога проявляти гнучкість, витривалість та стресостійкість у нетипових життєвих ситуаціях; уміння розвивати критичне мислення та лідерські якості та розуміти

й поважати власні емоції, емоції інших людей. Такі навички сприяють формуванню здорового суспільства.

Впровадженню реформи «НУШ» сприяла зміна законодавчої освітньої бази України, а саме закон «Про освіту» від 2017 року, одним із завдань якого стало формування в учнів «м'яких навичок». Відповідно загальноосвітні заклади акцентують увагу не лише на здобутті учнями академічних знань, але і на формуванні моральних якостей: громадянської позиції, соціальної та культурної компетентності, творчості та ініціативності, емоційного інтелекту та вміння працювати в команді [7].

У 2023 році Україна взяла участь у міжнародному Дослідженні соціально-емоційних навичок (ДоСЕН). До цього часу наша країна не була включена до першого у світі масштабного вимірювання, але Організація економічного співробітництва та розвитку, яка проводила це дослідження не могла не врахувати стійкість українського народу та досвід роботи шкіл в період повномасштабного вторгнення і включила Україну до ДоСЕН. В дослідженні соціально-емоційних навичок в Україні взяли участь учні віком 10-15 років, вчителі, адміністрація закладів освіти та батьки з 233 шкіл [8].

У 2020 році Університет освіти задля миру та

стійкості розвитку імені Махатми Ганді в Індії за підтримки UNESCO провів дослідження цінності СЕН в 24 країнах світу. Були сформовані наступні висновки [10]:

- навчання має включати в себе не лише здобуття академічних знань, але і розвиток емоційної сфери, оскільки це дозволить в майбутньому випускникам шкіл збудувати здорові соціальні стосунки;
- в період навчання та формування особистості агрегація когнітивної, психічної та фізичної сфер спонукає до процесу здорового становлення індивіда не лише як особистості, але і як соціальної складової суспільства;
- помилкою в шкільному навчанні є акцентуація лише на академічних знаннях учнів, оскільки розвиток соціальної, психологічної та емоційної сфер допомагають дітям краще засвоювати навчальний матеріал;
- шкільна психологічна атмосфера безпосередньо впливає на когнітивні здібності учнів;
- соціум, особисті переживання, життєвий досвід індивіда впливають на академічну успішність та формування особистості загалом.
- соціально-емоційні навички – фундамент формування здорової особистості, оскільки допомагають керувати емоціями та поведінкою, впливають на когнітивний розвиток, взаємодію з соціумом;

Наразі в Україні не існує системного підходу впровадження СЕН, хоча реформа освіти НУШ 2016 року наближає нас до якісних змін в освітньому середовищі.

Впровадження СЕН має забезпечуватися на рівні Державних освітніх стандартів і відповідати Європейській рамці особистісної, соціальної та навчальної ключової компетентності [1, с.8].

Ключовою фігурою впровадження СЕН в освітній програмі є вчитель, тому має бути проведена також і реформа педагогіки вищої школи. Оскільки тільки деякі ЗВО впроваджують соціально-емоційний компонент в освітні програми, слід реформувати Стандарт вищої освіти та Професійний стандарт [1, с.259–260].

Висновки. Через значні зміни в соціокультурній, духовно-моральній, політичній, економічній сферах життя включення СЕН в освітню програму є необхідним кроком у становленні здорового майбутнього суспільства. СЕН не зупиняється лише на здобутті учнями академічних знань, сприяє формуванню здорової особистості. Питання включення СЕН в українській освіті досить нове та повністю не розкрито. Вбачаємо необхідність включення нашої країни до глобального альянсу реформи освіти з питань СЕН. Тим паче не можна не згадати, що Україна вже понад 30 років перебувала в стані пострадянського режиму, а соціально-гуманітарна криза, спричинена збройною агресією росії з 2014 року, довготривалим карантинном через COVID-19 вплинули на психосоціальний стан українців. Тому включення СЕН для учнів необхідне для керування емоціями та навичкам, конструктивної взаємодії з іншими, що дозволить сформувати здорове суспільства в цілому.

Список використаної літератури

1. Аналітичний огляд «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» / Л.Гриневич та ін. Київ: Шкільний світ, 2021. 314 с.
2. Вибрані матеріали міжнародної програми з формування м'яких навичок СЕЕ навчання / За заг.ред. О.Елькіна, О.Масалітіної, Я.Фюрста. Харків: Дім реклами, 2019. 60 с.
3. Гриневич Л. Проект Закону України «Про освіту». 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reforms/proekt-zu-pro-osvitu-1.pdf> (дата звернення: 5.03.2023).
4. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків: Віват, 2018. 512 с.
5. Дужик Н. Соціально-емоційне навчання в системі сучасних педагогічних знань. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Т. 2, № 27. С. 186–192.
6. Елькін О. Соціально-емоційне навчання як затребувана практика формування м'яких навичок учнівства: сучасні виклики та досвід України. Соціальна робота та соціальна освіта. 2023. № 1 (10). С. 42–56.
7. НУШ. МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 29.02.2024).
8. Сьогодні розпочинається ДоСЕН. Державна служба якості освіти України. URL: <https://sqe.gov.ua/sogodni-rozpochinaietsya-dosen> (дата звернення: 28.03.2024).
9. Що таке СЕЕН – EdCamp Ukraine – Ми об'єднуємо освітян і допомагаємо їм зростати. URL: <https://www.edcamp.ua/seelkraine/shcho-take-seen> (дата звернення: 18.12.2023).
10. Singh N.Ch., Duraiappah A. Rethinking learning: a review of social and emotional learning for education systems. New Delhi, India: Institute of Education for Peace and Sustainable Development, 2020. 292 p.
11. SEE LEARNING. URL: <http://seelearning.emory.edu/uk> (дата звернення: 05.03.2023).

References

1. Hrynevych, L. et al. (2021). *Analitychnyy ohlyad «Mozhlyvosti dlya realizatsiyi sotsial'no-emotsiynoho navchannya v ramkakh reformy «Nova ukrayinska shkola»* [Analytical review of «Possibilities for the implementation of socio-emotional education within the framework of the reform «New Ukrainian School»]. *Shkilynyy svit*. (in Ukrainian).
2. Elkina, O., Masalitina, O., & Furst, Ya. (Eds.). (2019). *Vybrani materialy mizhnarodnoyi prohramy z formuvannya myakyykh navychok SEE-navchannya* [Selected materials of the international program on the formation of soft skills of SEE education]. *Dim reklamy*. (in Ukrainian).
3. Hrynevych, L. (2017). *Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro osvitu»* [Draft Law of Ukraine On Education]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reforms/proekt-zu-pro-osvitu-1.pdf> (in Ukrainian).
4. Goulman, D. (2018). *Emotsiyni intelekt* [Emotional intelligence]. *Vivat*. (in Ukrainian).
5. Duzhyk, N. (2020). *Sotsialno-emotsiine navchannya v systemi suchasnykh pedahohichnykh znan* [Sotsialno-emotional navigation in the system of educational institutions]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 2 (27), 186–192. (in Ukrainian).
6. Elkin, O. (2023). *Sotsialno-emotsiine navchannya yak zatrebuvana praktyka formuvannya m'iakyykh navychok uchnivstva: suchasni vyklyky ta dosvid Ukrainy* [Socio-emotional learning as a demanded practice of forming soft skills of apprenticeship: current challenges and experience of Ukraine]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*, 1 (10), 42–56. (in Ukrainian).
7. NUS. MON Ukrainy [New Ukrainian school. Ministry of Education and Science of Ukraine]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (in Ukrainian).
8. *Sohodni rozpochinaetsia DoSEN*. Derzhavna sluzhba yakosti osvity Ukrainy [Today, the State Service of Education Quality of Ukraine starts]. URL: <https://sqe.gov.ua/sogodni-rozpochinaietsya-dosen> (in Ukrainian).

9. Shcho take SEEN – EdSamp Ukraine. EdSamp Ukraine – My obyednujemy osvityan i dopomahayemo yim zrostaty [What is SEEN – EdSamp Ukraine – We unite educators and help them grow]. URL: <https://www.edcamp.ua/seelukraine/shcho-take-seen> (in Ukrainian).
10. Singh, N.Ch., & Duraiappah, A. (2020). *Rethinking learning: a review of social and emotional learning for education systems*. Institute of Education for Peace and Sustainable Development.
11. SEE LEARNING. URL: <http://seelearning.emory.edu/uk>.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2024 р.
Стаття прийнята до друку 03.04.2024 р.

Hasanova Leila

PhD Student

Department of Social Pedagogy and Social Work
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine

THE STATE OF RESEARCH ON THE PROBLEM OF SOCIAL-EMOTIONAL LEARNING

Abstract. The article purpose: to study the issue of social-emotional learning as an effective practice of developing skills in the XXI century, as a key component for the formation of a healthy individual and society as a whole; to summarize the results of the implementation of the Ukrainian educational reform of the New Ukrainian School; to outline the prospects for the development of social-emotional learning in Ukraine. Research methods applied: theoretical, namely: analysis and synthesis of theoretical, scientific-methodological, psychological-pedagogical, and sociological sources for the understanding of main approaches to the development of 21st-century skills among pupils in general secondary education institutions, factors and conditions for the formation of socially active and responsible school graduates, the value of social-emotional training as a practice of soft skills forming. The article presents the results of a study conducted to analyze the state of research on the problem of social-emotional learning. In the context of the implementation of the New Ukrainian School educational reform, social-emotional learning acts as an effective implementation tool to ensure that children form a healthy lifestyle, establish social ties, expand spiritual principles, increase emotional literacy, and promote lifelong learning. Social and emotional learning is an integral part of global education, which helps children to be successful not only in school, but also in their future career and life in general. In the context of the implementation of the educational reform, social-emotional learning acts as an effective implementation tool for ensuring the formation of a healthy lifestyle, establishing social ties, expanding spiritual principles, increasing emotional literacy, and promotin lifelong learning.

Key words: social-emotional learning, education reform, emotional intelligence, New Ukrainian school, students.